

PERSPECTIVE ASUPRA DEZBATERII „MOȘTENIRII CREȘTINE” A EUROPEI ÎN PREAMBULUL TRATATULUI CONSTITUȚIONAL (FEB. 2002 – DEC. 2004)

Georgiana FLOREA*

A perspective upon the debate of „Christian legacy” of Europe in the Preface of Constitutional Treaty (February 2002-December 2004)

Abstract: The last decade has seen the European Union facing two major challenges: the eastward expansion and the idea of drafting a European Constitution. Both have raised – among other issues – the question of a European identity and the role of Christianity in that identity. Besides theoretical debates, the topic around mentioning the 'Christian roots' or the 'Christian heritage' of Europe in the new projected document has materialised in a real political 'fight' among member states, splitting them into two opposing groups according to their position in favour or against the disputed reference. The process that we are focusing on is the drafting of the Preamble of The Treaty establishing a Constitution for Europe. The text is highly and long negotiated starting from 2002, when the works of the Conference on the future of Europe began, and remains until now an open subject, due to the failure of both the Constitutional Treaty in 2005 and the Lisbon Treaty in June 2008.

This paper tries to make an inventory of the key actors involved in the debate (governments, parliaments, national Churches, non-profit organisations, scholars etc.) and the different reactions, declarations and initiatives of member states, candidate countries or private institutions from all over the EU regarding the introduction of a reference to Christianity in the constitutional text, through . Our approach recreates in a chronological order the most important stances around the Christian clause, ending with the signing of the Treaty establishing a Constitution for Europe, in late October 2004.

Keywords: Christian heritage, Christian roots, Preamble of the EU Constitution, Treaty establishing a Constitution for Europe, Convention on the future of Europe, Intergovernmental Conference, God reference.

Încă de la semnarea Tratatului de la Roma în 1957, prin care se stabilea Comunitatea Economică Europeană și se iniția procesul de integrare, societățile occidentale au suferit un proces rapid, drastic, și presupus ireversibil, de secularizare. Mai recent, extinderea către Est a Uniunii și proiectul de redactare a unei Constituții au adus în discuție chestiuni fundamentale privind identitatea europeană și rolul pe care ar trebui să îl ocupe Creștinismul în cadrul acesteia.

Ce constituie Europa? Care sunt fundamentele culturii Bătrânului Continent? Este nevoie ca Europa să-și afirme rădăcinile creștine? Trebuie

* Masterand secția Politică Mondială și Europeană, Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius”, Constanța

invocați, în preambul, *Dumnezeu* sau *moștenirea creștină* a Europei, cu riscul de a ignora aporturile iudaice și musulmane la istoria continentului?

Acestea au fost întrebările care au stat în spatele uneia dintre cele mai controversate dezbateri a *Convenției* însărcinată să redacteze proiectul de *Constituție* pentru UE. Dezbaterea s-a dovedit cu atât mai aprinsă cu cât avea loc pe fondul unei potențiale aderări la UE a Turciei, țară cu o populație majoritar musulmană.

Trebuie să subliniem, încă de la început, faptul că demersul nostru nu-și propune să răspundă la întrebările formulate mai sus, ci se limitează la a face un inventar al actorilor implicați în dezbateri (guverne, parlamente, Biserici naționale, asociații și organizații non-guvernamentale etc.), și al principalelor luări de poziție naționale, reacții, declarații, inițiative private sau colective aduse în discuție pe parcursul derulării evenimentelor de către cele două tabere constituite ad hoc, după cum au ales să se poziționeze în favoarea sau împotriva menționării *moștenirii creștine*. Intervalul cuprins în acest studiu vizează perioada februarie 2002 – octombrie 2004, care este poate și cea mai fructuoasă din punct de vedere al amplitudinii angajamentelor și al energiilor desfășurate în cadrul acestei dezbateri. Primul reper temporal marchează deschiderea lucrărilor *Convenției*, principalul for de redactare și dezbateri a textului *Preambulului*, iar cel de-al doilea reprezintă finalul primei etape de negocieri, odată cu adoptarea unei versiuni finale a *Tratatului Constituțional*, la Roma, în octombrie 2004.

Vom trata, mai precis, demersurile pentru a introduce o referință explicită la *Dumnezeu* sau *Creștinism* în *Preambulul Constituției UE*, chestiune care a suscitat cele mai variate și mai numeroase abordări și a antrenat în dezbateri, cu siguranță, cele mai reprezentative figuri ale sferei politice și publice europene.

1. *La ce bun un Preambul?*

Pentru a înțelege amplitudinea și fervearea cu care s-au angajat în această luptă constituțională atâția actori politici, sociali și religioși, trebuie să înțelegem care a fost miza ei. Obiectivul imediat a fost, desigur, inserarea unei referințe la *Creștinism* în *Preambulul TCE* ca factor ce a influențat, alături de filosofia greacă, dreptul roman, Iluminism ș.a., civilizația și cultura europeană. Dar merita atâta efort o simplă înscriere a unor cuvinte în prologul unui document? La ce bun? Răspunsul nu poate fi decât afirmativ, impunându-se mai departe niște precizări ce țin de domeniul juridic.

În dreptul constituțional este unanim recunoscut că rolul preambulului este acela de ghid pentru observarea intențiilor legislatorului: ni se explică motivul, scopul, obiectul și sfera de acțiune a prevederilor ce vor urma în cuprinsul actului. Datorită faptului că în această parte introductivă se detaliază

fapte și valori relevante pentru cei cărora documentul este adresat, ea definește funcția socială a respectivului act¹.

Principalul argument adus de partizanii menționării *moștenirii creștine* a Europei s-ar rezuma după cum urmează: dacă este să rămână o declarație pentru posteritate, *Preambulul* unei Constituții comunitare trebuie indubitabil să acorde atenția cuvenită istoriei europene, cu evenimentul major pe care l-a reprezentat „*revoluția creștină*”².

Oponenții clauzei creștine nu contestă rolul pe care l-a jucat Creștinismul în formarea culturii și a gândirii europene. Refuzul lor vizează în special atingerea pe care o asemenea mențiune ar aduce-o statului laic, principiului separării statului de Biserică și secularismului, acesta din urmă văzut ca fenomen inerent modernității. În plus, menționarea *Creștinismului*, indiferent de rolul său în istoria europeană, ar ofensa – consideră aceștia – celelalte culte (în speță, Islamul și Iudaismul), lăsate fără o mențiune explicită. Intervine, în discursul adepților unei constituții seculare, o acuzație recurentă la adresa adevăratelor intenții ale promotorilor clauzei creștine: *Creștinismul*, odată recunoscut ca element definitoriu, ar exclude integrarea musulmanilor în noua structură europeană, și identitatea s-ar forma nu valorificând o *moștenire creștină*, ci prin opoziție față de lumea musulmană³.

2. *Premise*

¹ Într-o foarte sugestivă descriere a rolului pe care un preambul o îndeplinește, un membru al Baroului australian l-a asemănat cu glandele limfatice, întrucât acesta „*pompează valori în constituții*”. În original „*like lymph glands - they can pump values through constitutions*” [trad. noastră], Constitutional Convention, 2nd to 13th FEBRUARY 1998, *Transcript of Proceedings*, Monday, 9 February 1998, Old Parliament House, Canberra, p. 472, <http://www.aph.gov.au/hansard/conv/con0902.pdf>. Și dacă ne întrebăm de unde vor proveni acele valori care pot integra o comunitate, un alt eminent constituționalist ne va răspunde că ele nu-și pot avea sursa decât în istoria comună a colectivității, întrucât, „*așa cum democrația presupune existența unui demos, așa și comunitatea și identitatea presupun existența memoriei, adică a istoriei*”. Joseph H.H. Weiler, *Un'Europa cristiana, un saggio esplorativo*, Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 2003, p. 44.

² Ion Goian, *De la polis la ontologia politicului*, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 2001, p. 89.

³ Grupul de reflecție constituit la solicitarea Președintelui Comisiei Europene, Romano Prodi, în 2002, și coordonat de Institutul din Viena, avea drept sarcină să reflecteze asupra valorilor în mod particular importante pentru continuarea procesului unificării europene, și să îl sfătuiască pe înaltul diplomat italian în acest domeniu. În raportul final, autorii conchid: „cultura europeană nu se poate defini prin opoziția față de o anumită religie (de exemplu Islamul)”, considerând implicit că menționarea creștinismului s-ar face cu intenția de a se opune religiei musulmane. Kurt Biedenkopf, Bronislaw Geremek, Krzysztof Michalski, *Conclusions: La dimension spirituelle et culturelle de l'Europe*, Groupe de reflexion mis en place par le President de la Commission europeenne et coordonne par l'Institut des Sciences Humaines, Vienna/Bruxelles, Octobre 2004, p. 11.

Ideea inserării într-un document comunitar a unei referințe explicite la Creștinism nu a apărut odată cu dezbaterile în jurul proiectului constituțional, ci ea a fost prezentă cu câțiva ani înainte.

La Summit-ul UE de la Cologne din 1999, șefii de stat și de guvern⁴ au decis redactarea unui document comunitar care să ofere o bază juridică comună pentru respectarea drepturilor omului pe teritoriul statelor membre, precizându-se că actul nu va deveni juridic obligatoriu pentru acestea⁵. Documentul rezultat, *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene*, surprindea reprezentanții bisericilor și ai confesiunilor creștine din cadrul UE prin lipsa unei referințe la *moștenirea religioasă creștină* a continentului. Această omisiune a părut cu atât mai nefirească cu cât, în 1995, *Carta Identității Europene* recunoscuse fără echivoc rolul jucat de *Creștinism* în evoluția ideilor politice contemporane⁶.

Revenind la anul 2000, observăm că receptarea *patrimoniului creștin* nu doar că nu mai întrunește largul consens al statelor membre⁷ în ceea ce privește aportul pe care l-a avut în formarea culturii europene, ci ajunge să fie pus în discuție până într-atât încât i se neagă integral dreptul de a mai figura printre celelalte „moșteniri” comune ale continentului. Reacțiile nu au întârziat să apară.

Organizația catolică COMECE⁸, prin delegații săi germani, a fost autoarea primului amendament privind modificarea preambulului, astfel încât să facă referire la *moștenirea creștină* a continentului în partea introductivă. COMECE a înaintat această propunere *Convenției* însărcinate cu redactarea *Cartei*, arătând

⁴ Propunerea aparține Cancelarului german Gerhard Schröder și Ministrului de Externe, Joschka Fischer.

⁵ Carta ar deveni însă juridic obligatorie dacă unul din cele două proiecte constituționale, Tratatul instituind o Constituție pentru Europa, respectiv Tratatul de la Lisabona, ar ajunge să fie ratificat.

⁶ Astfel, la punctul II, documentul de la 1995 declara: „Valorile europene fundamentale sunt bazate pe toleranță, umanitate și fraternitate. Avându-și originile istorice în Antichitatea clasică și în *Creștinism*, Europa și-a dezvoltat mai departe aceste valori în timpul Renașterii, a mișcării umaniste și a Iluminismului, care au dus la dezvoltarea democrației, la recunoașterea drepturilor fundamentale ale omului și la domnia legii”, *A Charta Of European Identity*, consultat la:

http://www.europa-web.de/europa/02wwswww/203chart/chart_gb.htm.

⁷ Este interesant de notat că atitudinea față de menționarea Creștinismului printre rădăcinile sau originile valorilor europene se modifică între 1995 și 2000 la nivelul aceluiași 15 state membre ale Uniunii. Facem această precizare pentru a nu exista confuzia că noi state care ar fi aderat ulterior adoptării *Cartei Identității Europene* ar fi putut influența votul la momentul adoptării *Cartei Drepturilor Fundamentale*.

⁸ Comisia Episcopatelor Comunității Europene este o organizație alcătuită din episcopi catolici delegați de Conferința Episcopatelor Catolice a UE și are un Secretariat permanent la Bruxelles, fiind finanțată de Conferința Episcopatelor UE. Trebuie înțeleasă ca un braț al catolicismului european ce reflectă poziția Vaticanului la nivelul instituțiilor UE.

înspre modelul Constituției germane, care conține o referință la Dumnezeu.⁹ Creștin-democrații germani s-au arătat favorabili amendamentului. Un alt for religios, Conferința Bisericilor Europene¹⁰, a condamnat, în noiembrie 2000, decizia de a nu menționa *moștenirea religioasă creștină* a continentului european ca una care „neagă un aspect al istoriei Europei”¹¹.

Propunerea de amendare a textului nu se va materializa, soarta noțiunii *creștine* fiind previzibilă, ba, am putea spune, chiar simptomatică pentru evenimentele ce vor urma. Ea s-a lovit de „obiecturile stridente” ale premierului francez, Lionel Jospin, care a susținut că o atare mențiune religioasă ar încălca statutul Franței de stat laic, reprezentând un „obstacol juridic și politic major” în calea adoptării Cartei. Mai mult, Spania și Italia ar fi exercitat, la acest moment, „presiuni puternice” pentru a nu fi acceptată propunerea¹². La cererea Franței, chiar și referința mai generală la „moștenirea culturală, umanistă și religioasă” a Europei a fost abandonată, considerându-se că ar ridica „republicii laice”¹³ o problemă de natură „filosofică, politică și constituțională”¹⁴.

Formula finală a preambulului amintește, destul de vag, „patrimoniul spiritual și moral” al Uniunii¹⁵.

3. Debutul proiectului constituțional. Reviem pentru referința creștină.

În anul 2002 s-a vehiculat ideea adoptării unei Constituții a UE care să reformeze modul de funcționare a acesteia, în vederea înglobării, pe viitor, a noi

⁹ Adoptată la 23 mai 1949, Constituția germană debutează astfel: „Conștient de responsabilitatea sa înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor (...) poporul german adoptă, în conformitate cu puterea sa constituțională, prezenta Lege Fundamentală” [trad. noastră], consultat la: <http://www.vescc.com/constitution/germany-constitution-eng.html>.

¹⁰ Conferința Bisericilor Europene, de aici înainte numită CBE, este o organizație care reunește principalele culte protestante, anglicane și ortodoxe europene, precum și asociații evanghelice naționale. Pentru mai multe informații, vezi <http://www.ccc-kek.org/content/history.shtml>.

¹¹ Jonathan Luxmoore, *European Union Charter Omits Church History*, în „Christianity Today”, vol. 44, Noiembrie (Web-only), 2000, <http://www.christianitytoday.com/ct/2000/novemberweb-only/13.0a.html>.

¹² *Ibidem*.

¹³ Articolul 1 din Constituția franceză statuează că Franța este o „Republică indivizibilă, laică, democratică și socială” [sublin. noastră]. Am utilizat varianta în limba franceză disponibilă la <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp>.

¹⁴ *Un avenir pacifique fondé sur des valeurs communes*, în „Les instruments européens des droits de l’homme”, La Charte des droits fondamentaux de l’Union Européenne, Bibliotheque Jeanne Hersch, 8 decembrie 2000, consultată la: http://www.aidh.org/Biblio/Txt_Europ/Avenir_pacif.htm.

¹⁵ Ion Gălea (coord.), Aniela Băluț, Augustina Dumitrașcu, Cristina Morariu, *Tratatul instituind o Constituție pentru Europa, Text comentat și adnotat*, Ministerul Afacerilor Externe, octombrie, 2004, p. 56.

state¹⁶. În acest scop, s-a constituit, în același an, *Convenția privind viitorul UE*, mandatată să își desfășoare lucrările pe parcursul a 15 luni, începând cu februarie 2002. Aceasta trebuia să ofere o bază de lucru pentru viitoarea Constituție, care să înlocuiască tratatele fondatoare ale UE și care urma să fie supusă deciziei finale în cadrul unei *Conferințe Interguvernamentale*.

Pe 28 februarie 2002, la Bruxelles, a avut loc sesiunea inaugurală a *Convenției europene*. Prezidată de fostul Președinte francez Valéry Giscard d'Estaing și avându-i ca vicepreședinți pe belgianul Jean-Luc Dehaene și pe italianul Giuliano Amato, *Convenția* s-a constituit ca un for compus din 28 de state, 15 membre și 13 candidate. Deciziile au fost luate prin consens (nu prin unanimitate), fără vot, iar dezbaterile au fost deschise publicului.

Primul care a luat poziție, sesizând contextul favorabil pentru pledarea cauzei creștine, este Vaticanul care, prin Papa Ioan Paul al II-lea, a reprezentat un partner foarte vocal, dar și foarte critic al UE. Suveranul Pontif a declarat că se simte „jignit” de refuzul categoric al anumitor state de a recunoaște *rădăcinile creștine* ale continentului, știut fiind faptul că liderul catolic a făcut campanie asiduă procesului de integrare europeană, asistând puternic statele din estul Europei în candidatura lor pentru aderarea la UE. În afară de Vatican, s-au afirmat încă de la început și Bisericile protestante, care în urma unei adunări la Strasbourg, în vara lui 2002, se angajează în această luptă de a insera în Constituția ce tocmai se redacta importanța religiei creștine pentru Europa, subliniind că respingerea oricărui tip de absolutism politic poate fi cel mai bine îndeplinită printr-o „referință expresă la Dumnezeu în preambul”¹⁷.

La polul opus, liderii Franței și Suediei au rămas adversarii ei convinși, motivând că s-ar da *Creștinismului* „prea multă greutate”¹⁸. Mai mult, aceștia au considerat nepotrivită, în numele unui laicism extrem, menționarea *moștenirii creștine* într-un document destinat unei societăți moderne pluraliste. Este ușor sesizabil în această atitudine vechiul antagonism care se presupunea a exista între religie – aici, Creștinism - și modernitate¹⁹.

4. Redactarea Preambulului Tratatului Constituțional.

4.1. Convenția privind viitorul Europei

¹⁶ Este vorba, după cum se știe, despre cel mai mare val de aderare cunoscut de UE până acum. În luna mai 2004 aderă oficial la UE Cehia, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia, și Ungaria.

¹⁷ Will Hutton, *Onward, Christian Citizens*, în „The Observer”, 9 februarie 2003, consultat la: <http://www.guardian.co.uk/politics/2003/feb/09/eu.religion>.

¹⁸ Ted Olsen, *Churches Push for Acknowledgment of Europe's Spiritual Heritage*, în „Christianity Today”, 5 august (Web-only), 2002, <http://www.ctlibrary.com/ct/2002/august5/32.13.html>.

¹⁹ *Un immense chantier*, Interview avec Marcel Gauchet, Propos recueillis par Michel Kubler, în „La Croix”, 10 decembrie 2004, consultată la: <http://gauchet.blogspot.com/search?updated-min=2006-01-01T00:00:00%2B01:00&updated-max=2007-01-01T00:00:00%2B01:00&max-results=50>.

O nouă rundă de negocieri și dezbateri aprinse referitoare la spinoasa chestiune a *invocatio Dei* și a menționării *Creștinismului* în introducerea la *Tratatul Constituțional* al UE, s-a desfășurat pe parcursul anului 2003.

La început timidă și slab mediatizată, bătălia pentru Creștinism începea. Disputa a dobândit o importanță cu atât mai mare, cu cât avem în vedere apatia europenilor față de orice eveniment „comunitar”. Se pare însă că nu la fel au stat lucrurile când s-a pus problema unei identități religioase comune pentru popoarele comunității europene.

Dezbaterea a opus, în general, partide și lideri conservatori celor socialiști, state seculare ca Franța și Belgia unor țări cu o identificare religioasă mai puternică, ca Grecia, Irlanda, Malta și Polonia. Creștin-democrația europeană, foarte puternică în Germania, Grecia, Polonia, încă influentă în Italia - în ciuda submersiunii sale în Forza Italia a lui Berlusconi -, dar semnificativă și în Cehia, Franța, Irlanda, Malta, Portugalia, Slovacia, Slovenia, Ungaria, avea grijă să mențină legături bune cu Vaticanul, parțial ca obiect al credinței și parțial pentru că este ceea ce o definește ideologic²⁰.

Papa Ioan Paul al II-lea a pledat, așa cum am văzut, încă de la constituirea *Convenției*, pentru recunoașterea de către Uniune a faptului că își datorează valorile și achizițiile spirituale *Creștinismului*.

Evident că și alte confesiuni, în speță protestante și ortodoxe, au manifestat în favoarea referinței creștine în Tratat, dar ele s-au limitat mai ales la un cadru național. Nici unele, nici celelalte nu au avut în favoarea lor aceleași pârghii politice și economice precum catolicii europeni²¹.

În schimb, în Grecia și Cipru, Ortodoxia a beneficiat de o considerație care poate rivaliza cu cea catolică. În frunte cu Arhiepiscopul Christodoulos al Greciei, o personalitate foarte influentă și foarte implicată în afacerile interne și externe ale țării sale, căruia i s-a alăturat liderul spiritual al ortodocșilor, Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I al Constantinopolului, Biserica Ortodoxă s-a constituit la rândul său într-o forță demnă de luat în seamă în această dezbatere. Poziția adoptată a fost desigur una critică față de gândirea seculară modernă care dorește excluderea oricărei referințe la religie în general, și la *Creștinism* în special.

Din nou, printre membrii care se opun referinței creștine s-a aflat statornica Franță, căreia i se alătură Belgia, țara gazdă a celor mai importante instituții ale UE, dar și a unor crescânde tendințe „laicizante”²².

În plan opus, un actor foarte lovcace de-a lungul negocierilor de aderare, cu o poziție interesantă în acest caz, a fost Polonia. Aceasta aderă de facto la UE

²⁰ W. Hutton, *op. cit.*

²¹ *Ibidem.*

²² Karel Dobbelaere, *Two Different Types of Manifest Secularization: Belgium and France Compared*, în Eileen Barker (ed.), *et alli, The Centrality of Religion in Social Life: Essays in Honour of James A. Beckford*, Ashgate Publishing, London, 2008, pp. 77-78.

în mai 2004, alături de celelalte 9 state, dar s-a distins din rândul lor tocmai prin perseverența cu care și-a urmărit interesele și prin fermitatea cu care și-a formulat și și-a menținut opțiunile. Desigur, Varșovia a avut în avantajul ei și sprijinul deloc neglijabil al Vaticanului, în frunte cu un Papă polonez foarte activ pe scena politică europeană, principalul avocat al primirii țării de pe Vistula în familia europeană²³.

Semnificația deosebită pe care a avut-o controversa în jurul menționării *originilor creștine* ale valorilor europene, a fost reliefată de însuși purtătorul de cuvânt al Comisiei Europene, Jonathan Faull, care a declarat că dezbaterile nu era doar una academică: „*Peste 10, 15 sau 100 de ani, ar putea avea consecințe importante în interpretarea textului*”²⁴. Modul în care chestiunea religiei urma a fi rezolvată ar putea avea implicații juridice serioase odată ce textul constituțional va intra în vigoare - opina Faull - putând influența „*rezultatul viitoarelor sentințe judecătorești în cazuri ca eutanasia, avortul, clonarea umană*”. De aici rezultă că miza inserției *moștenirii creștine* căpătase noi dimensiuni, cel puțin în ochii oficialilor bruxellezi.

Pe 6 februarie 2003, au fost date publicității schițele primelor 15 articole ale proiectului constituțional, plus *Preambulul*. Nu se făcea nicăieri vreo referire la Dumnezeu sau la religie. În consecință, Vaticanul a catalogat textul drept „*total nesatisfăcător*”²⁵. Polonia a propus – și poziția sa a fost preluată și susținută de o parte a populațiilor europene - inserarea unei clauze asemănătoare cu cea existentă în preambulul propriei sale Constituții, care celebrează „*valorile celor care cred în Dumnezeu ca sursă a adevărului, a dreptății, a binelui și a frumosului, ca și ale celor care nu împărtășesc această convingere, dar care respectă aceste valori universale ca derivând din alte surse*”²⁶.

Delegații Germaniei, Italiei, Poloniei și Slovaciei s-au arătat în favoarea adăugării mențiunii „*Dumnezeu*” și a „*moștenirii creștine a Europei*” în controversata introducere a *Constituției*. State mai seculare ca Franța, Belgia și Olanda s-au opus.

Media europeană specula că aceste referințe au fost lăsate deoparte din considerație față de populația imigrantă de religie islamică, cu atât mai mult cu cât Franța și Olanda erau state care dețineau importante minorități musulmane în cadrul populației. Interesant este de văzut că tocmai aceste state care resping categoric orice menționare a *Creștinismului* în *Preambul*, pe motiv că ar putea

²³ Luciana-Alexandra Ghica, coord., *Enciclopedia Uniunii Europene*, București, Editura Meronia, 2007, p. 180.

²⁴ Terrence Murray, *Europe Debates God's Place in New Constitution*, în „*Christian Science Monitor*”, 10 aprilie 2003, consultat la: <http://www.csmonitor.com/2003/0410/p07s01-woeu.html>.

²⁵ Will Hutton, *op. cit.*

²⁶ *The Constitution of The Republic of Poland*, as adopted by the National Assembly on 2nd April 1997, [trad. noastră], consultată la: http://www.poland.pl/info/information_about_poland/constitution.htm.

deranja populația musulmană, mai ales în vederea unei apropiate aderări, sunt aceleași care se vor opune aderării Turciei la UE (Franța, Olanda, Belgia).

În același timp însă, toate statele membre UE la acea perioadă, dar și cele 10 care vor adera în 2004, aveau o majoritate a populației care se identifica a fi creștină²⁷. Majoritatea aveau implementat principiul separării statului de biserică în legislația națională. Aproape o treime din ele - 4 din 15²⁸ - au referințe la *Dumnezeu* în constituțiile lor, nu și la *moștenirea creștină*²⁹. În plus, multe dintre statele așteptate să se alăture în 2004 s-au pronunțat și ele în favoarea unei *referințe creștine* în Constituția UE.

Franța, ca matrice europeană pentru o tendință crescândă de secularizare a vieții publice, afirma că Europa pluralistă modernă se află dincolo de nevoia unei referințe la religie în Constituția UE.

În cadrul unei sesiuni plenare a *Convenției*, la 27 februarie 2003, au fost reluate negocierile din jurul primelor 7 articole ale proiectului constituțional, luându-se în discuție o posibilă referință la valorile religioase ale Uniunii în *Preambul*. Se remarcă faptul că mulți membrii considerau subiectul *moștenirii creștine* sau al *originilor creștine* ale continentului ca fiind închis, abandonat deja, cu câțiva ani înainte, de către autorii *Cartei Drepturilor Fundamentale*.

Printre argumentele invocate de oponenți, în cadrul acestei sesiuni, întâlnim următoarele³⁰: textul are în vedere „organizarea democrației și a puterii temporale, nu a celei spirituale”; „Atotputernicul Dumnezeu” nu ar trebui să apară în Constituție, neavând nimic de a face cu drepturile fundamentale sau cu democrațiile liberale; a include o referință la religie printre valorile Uniunii ar însemna „sfârșitul instituțiilor seculare”; ideea unei asemenea mențiuni trebuie respinsă pentru că „ar diviza persoanele în două categorii, cei care cred și cei care nu cred”, opinii la care au subscris și alții³¹.

În tabăra opusă, reprezentanți ai Italiei, Germaniei, Poloniei și Danemarcei au luat cuvântul cu această ocazie pentru a susține referința creștină.

²⁷ B. A. Robinson, *Do God and Christianity Have a Place in the European Union Constitution*, 29 mai 2003, Ontario Consultants on Religious Tolerance, consultat la: http://www.religioustolerance.org/const_eu.htm.

²⁸ Germania, Grecia, Danemarca, Irlanda.

²⁹ B. A. Robinson, *op. cit.*

³⁰ În ordinea în care apar în text, argumentele aparțin următorilor: Pervenche Beres, membru al PSE din PE, Franța; Andrew Duff, membru al ALDE din PE, Marea Britanie; Elena Paciotti, membru al PSE din PE, Italia; Sylvia-Yvonne Kaufmann, membru al grupului Stânga Unită Europeană - Stânga Verde Nordică din PE, Germania. *The 25th plenary session of the Convention on the Future of Europe*, Convention 27/02: nature, values and objectives of the Union, Brussels, 28 February 2003, consultat la: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT%2BPRESS%2BBI-20030227-1%2B0%2BDOC%2BXML%2BV0//EN#SECTION1>.

³¹ Dominique de Villepin, Ministru de Externe al Franței, Ana Palacio, Ministru de Externe al Spaniei, Lena Hjelm-Wallen, Vicepremier al Suediei.

Gianfranco Fini (Vicepremier al Italiei) își exprima dorința de a vedea o referință la religie inclusă în document, motivând că identitatea europeană își are rădăcinile în valorile iudeo-creștine, ceea ce nu ar însemna deloc că instituțiile nu ar mai rămâne seculare. Erwin Teufel (parlamentar german) dorea, de asemenea, o referință la Dumnezeu „ca valoare universală”; Elmar Brok (eurodeputat german, membru al PPE-DE) și Antonio Tajani (eurodeputat italian, membru al PPE-DE) subscriau acestei poziții. Edmund Wittbrodt (parlamentar polonez) argumenta că valorile Europei se fundează pe religie. El sprijinea propunerea grupului PPE - bazată pe formularea din Constituția Poloniei – pentru modificarea Preambulului, dar era de părere că o referință creștină ar putea fi pur și simplu inclusă în Preambulul viitoarei Constituții. Peter Skaarup (parlamentar danez) argumenta că referința trebuia să invoce explicit Creștinismul, și nu doar generic religia, alăturându-se celor care susțineau totodată că UE nu ar trebui să primească Turcia printre membrii săi. Cristiana Muscardini (eurodeputat italian, membru al UEN) propunea să se facă referire la „tradițiile greco-romane, iudeo-creștine și liberale seculare” ale continentului, singurele care ar reflecta adevărata natură a Europei și ar elimina suspiciunea din jurul menționării Creștinismului³².

La 3 aprilie 2003 avea loc prima reuniune parlamentară a unui mic grup de eurodeputați ai PPE-DE³³, decizi să obțină includerea *moștenirii creștine* a Bătrânului Continent în viitorul TCE, prin lansarea unei campanii de semnături, bazându-se pe articolul I-46, alin. (4), din viitorul *Tratat*, care oferea drept de propunere legislativă unui milion de semnături de pe întinsul UE, „în domeniul în care cetățenii consideră că este necesar un act juridic al Uniunii”³⁴. Începând din acest moment, acest redus grup de parlamentari europeni va intra în contact cu mai multe inițiative europene private care urmăreau același obiectiv, cu asociații și ONG-uri³⁵ din diverse state, iar coordonarea la nivel central (Bruxelles) va fi asigurată de organizația franceză *La Fondation de service politique*³⁶.

³² *Ibidem*.

³³ Pentru moment, deputații angajați sunt: Paolo Bartolozzi, Francesco Fiori, Giorgio Lisi, Mario Mauro, Adriana Poli-Bortone (Italia), Marie-Thérèse Hermange și Elisabeth Montfort (Franța), Concepcio Ferrer (Spania), Maria Martens (Olanda), José Ribeiro e Castro (Portugalia), Dana Rosemary Scallon (Irlanda). Aceștia li se vor alătura, în mod oficial, și alții, în special după aderarea celor 10 noi state în mai 2004.

³⁴ Ion Gâlea (coord.), Aniela Băluț, Augustina Dumitrașcu, Cristina Morariu, *op. cit.*, p. 48.

³⁵ The Institute for World Evangelisation, cu sedii în majoritatea statelor europene cu largi segmente de populație catolică (www.icpe.org), Fondation de Service Politique, Franța (www.libertepolitique.com), Fatti Sentire în Italia (www.stranocristiano.it) și Hazteoir în Spania (www.hazteoir.org) ș.a.m.d.

³⁶ *Après le fiasco de la CIG, la Fondation de service politique relance la mobilisation pour la reconnaissance de l'héritage chrétien*, La Fondation de service politique, 2 ianuarie 2004, consultat la: <http://www.libertepolitique.com/identite-de-leurope/2339-aprle-fiasco-de-la-cig-la-fondation-de-service-politique-relance-la-mobilisation-pour-la-reconnaissance-de-lqhtage-chren>.

La 31 mai 2003, aflăm că versiunea curentă a *Preambulului* menționează un „impuls spiritual” al Europei, alături de „moștenirea greco-romană și iluministă a continentului”, ignorând în mod tendențios momentul istoric reprezentat de Creștinism, necombătut în fond nici de către adversarii menționării sale³⁷.

Într-un interviu acordat cotidianului *Corriere della sera*, Valéry Giscard d’Estaing motiva această omisiune prin preocuparea de a nu jigni alte religii, argumentând că acel impuls spiritual de care vorbea documentul era „evident cel al Creștinismului”, dar că nu a putut fi menționat într-un mod mai explicit, pentru că ar fi antrenat necesitatea de a face la trimitere și celelalte tradiții religioase prezente pe continent, în speță, cea iudaică și cea musulmană³⁸.

Purtătorul de cuvânt al Vaticanului, Joaquin Navarro-Valls, atenționa că această omisiune „ar fi una foarte importantă și serioasă, chiar și numai dintr-un punct de vedere pur istoric”³⁹.

În iunie 2003 este finalizat *Proiectul de Tratat Constituțional*. Acesta continua să nu menționeze *moștenirea creștină*, dar – lucru interesant – fuseseră eliminate din textul revizuit civilizațiile greacă și romană și curentul filozofic al Iluminismului ca părți ale culturii Vechiului Continent⁴⁰. Noul text al *Preambulului* făcea referire doar la „moștenirea culturală, religioasă și umanistă”, după cum fusese el formulat și negociat de către Convenție, în ciuda lobby-ului puternic din partea Papei și a partidelor creștin-democrate⁴¹. Sunt menționate a fi sprijinit tabăra adepților *patrimoniului creștin* european Italia, Spania, Portugalia și Polonia⁴².

La capătul muncii *Convenției* trebuie să adăugăm un element esențial: în timpul redactării textului constituțional, aceasta a primit numeroase propuneri de amendamente de la membrii săi. Astfel, din 18 amendamente care au avut ca obiect modificarea *Preambulului*, 11 propuneau menționarea *Creștinismului* alături de patrimoniul și valorile comune ale Europei, iar alte două sugereau excluderea referinței la moștenirea greacă, romană și iluministă, pe motiv că erau „selective din punct de vedere istoric”⁴³, cu referire clară la faptul că se ignora relevanța istorică a fenomenului creștin. De aici rezultă că aproape două treimi din amendamentele

³⁷ *Vatican Irked by Christian Omission*, în „BBC News”, Saturday, 31 mai 2003, consultat la: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2952872.stm>.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Revised Euro Text Still Omits Mention of Christianity*, în „Zenit”, 12 iunie 2003, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6271&sec=36&con=47>.

⁴¹ *Pope Wants Church to Contribute to EU Constitution*, în „Reuters”, 20 iulie 2003, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6276&sec=36&con=47>.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ The European Convention, *Proposed Amendments to the Text of The Articles of the Treaty Establishing a Constitution for Europe*, consultat la: <http://european-convention.eu.int/amendments.asp?content=1000&lang=EN>.

propușe de membrii *Convenției* pentru modificarea *Preambulului* solicitau introducerea unei mențiuni explicite la *Creștinism*.

Ca urmare a acordului convenit la Salonic asupra textului final al TCE, la 1 iulie 2003, apăreau primele reacții critice din partea statelor care se așteptau ca *originesle creștine* ale Europei să apară în cele din urmă în Tratat.

Alexander Kwasniewski, Președintele Poloniei, denunța registrul în spiritul căruia fusese redactată Constituția UE ca fiind un „*ton ateu*”, care este „*rușinos*” pentru Uniune⁴⁴. În același mod, Președintele Radio Vatican, Cardinalul Roberto Tucci, califica absența clauzei creștine drept o „*ofensă la adresa rațiunii, a bunului simț și a unei bune părți dintre cetățenii europeni*”⁴⁵.

În acest timp, liderii UE sperau să finalizeze negocierile privind TCE, la Roma, în octombrie, în cadrul unei *Conferințe interguvernamentale*, iar Președinția italiană a Consiliului incluseșe printre prioritățile sale obținerea versiunii finale a *Tratatului Constituțional* până la sfârșitul anului 2003.

În vederea *Conferinței Interguvernamentale*, care urma a își deschide lucrările pe 4 octombrie 2003, la Roma, Papa a lansat un nou apel către laicatul catolic pe 24 august, cerând în mod explicit ca Uniunea extinsă „*să își redescopere adevărata sa identitate*”⁴⁶. Ceea ce, în jargonul papal, invita la acțiune.

Răspunsul a venit la doar două zile distanță, din partea a doi viitori membri ai UE, Lituania și Polonia. Într-o declarație comună, președinții celor două state s-au arătat decși să sprijine inserarea *moștenirii creștine* în ceea ce va reprezenta noua *Constituție* a UE. Lituanianul Rolandas Paksas și polonezul Aleksander Kwasniewski împărtășeau „*sprijinul pentru inițiativa Papei Ioan Paul al II-lea ca valorile creștine să fie menționate în viitoarea Constituție a UE*”⁴⁷.

În paralel cu aceste demersuri oficiale, la nivelul statelor, avem de-a face și cu progrese vizibile ale inițiativei cetățenești. Iată-ne, așadar, în fața unei mișcări cu adevărat populare. Mii de maltezi au demarat o petiție prin care solicitau includerea termenului „*Creștinism*” în *Preambulul Constituției* UE. Textul petiției declara:

„*Referința la Dumnezeu amintește omului de limitele sale și că puterea sa asupra vieții și asupra națiunilor nu este absolută. Invocarea lui Dumnezeu în Preambulul Constituției ar asigura popoarele, fie ele creștine, musulmane sau evreu, că sunt libere să Îl*

⁴⁴ Tomas Dixon, *Ignoring God in the Constitution*, în „Christianity Today”, 1 iulie (Web-only), 2003, <http://www.ctlibrary.com/ct/2003/july/18.26.html>. În original, „godless tone” [trad. noastră].

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Put Christ in Europe's Charter, Lithuanians and Poles Declare*, în „Agence France Press”, 27 august 2003, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6277&sec=36&con=47>.

⁴⁷ *Ibidem*.

*invoca pe Dumnezeu. Această recunoaștere ar asigura adevărata libertate a persoanei umane, precum și garantarea acestei libertăți*⁴⁸.

Petiția urma să fie prezentată liderilor UE la *Conferința interguvernamentală* de la Roma. Textul acesteia conchidea că absența explicită a unei referințe la *Creștinism* e „deplorabilă”, mai ales pentru că ea ar fi permis cetățenilor europeni de a se identifica cu valorile UE, de a „*transcende diviziunile lor și de a construi un destin comun*”⁴⁹.

O altă solicitare venea de la Președintele COMECE, care, într-o scrisoare adresată Președintelui Consiliului European, Silvio Berlusconi, pleda pentru recuperarea *moștenirii creștine* a Europei, ca o extensie a solicitărilor Vaticanului: „*Având în vedere indubitabila contribuție a Creștinismului la civilizația europeană, a omite o astfel de mențiune ar fi greu de înțeles pentru mulți cetățeni ai Europei, fie că aceștia cred sau nu în Dumnezeu*” [subl. noastră]. Prin vocea acestei organizații catolice, Vaticanul părea să spună că va avea un rol de jucat în formarea opiniei pro sau contra Tratatului Constituțional în rândul credincioșilor catolici⁵⁰.

La 3 septembrie 2003, într-un discurs rostit în PE, Președintele grupului PPE-DE în PE, Hans-Gert Pöttering, reclama faptul că grupul prezidat de el ar fi dorit menționarea *moștenirii creștine* în Constituție. În același timp însă, anulează practic această nemulțumire prin punerea în gardă „*cu insistență, (...) asupra oricărei tentative de a destrăma acest savant compromis*” [sublin. noastră]⁵¹. De aici deducem că prezervarea *Proiectului de Tratat*, în forma în care acesta se afla, și finalizarea negocierilor, reprezentau adevăratele priorități ale popularilor și democraților europeni, înaintea oricăror eforturi de revizuire a *Preambulului*.

La 24 septembrie 2003, înainte de reunirea CIG, controversalele cu privire la menționarea *Creștinismului* rămâneau încă aprinse. Întrunit în cadrul unei adunări plenare, PE supunea la vot propunerea privind introducerea *rădăcinilor iudeo-creștine* ale continentului în *Proiectul Constituției*. Forul legislativ european respingea propunerea cu 283 de voturi împotriva, față de 211 de voturi pentru⁵².

⁴⁸ Jesmond Bonello, *Thousands Sign Petition Calling For Reference To Christianity*, în „Times of Malta”, 24 septembrie 2003, consultat la:

<http://www.wwrn.org/article.php?idd=6280&sec=36&con=47>.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Votul „catolic” putea fi important pentru liderii statelor care urmau să consulte populația cu privire la Tratatul Constituțional prin intermediul referendumului. În cuvintele unui diplomat bruxellez, citat de *The Guardian*: „Dacă ești PM al unei țări catolice, ar fi foarte folositor să îl ai pe Papa de partea ta, mai ales dacă organizezi un referendum asupra Constituției”. Ian Black, *Christianity Bedevils Talks On EU Treaty*, în „The Guardian”, 25 mai 2004, consultat la: <http://www.guardian.co.uk/world/2004/may/25/eu.religion>.

⁵¹ *Discours de M. Hans-Gert Poettering, Président du Groupe du PPE-DE, au Parlement européen*, miercuri, 3 septembrie 2003, consultat la: http://www.epp-ed.eu/Activities/pspeech03/spe0903_fr.asp.

⁵² *Europarlament Rejects Reference To „Judeo-Christian” Roots*, 25 septembrie 2003, în „Zenit”, consultat la: <http://www.zenit.org/>.

Votul trebuia să clarifice poziția PE în vederea *Conferinței Interguvernamentale* care urma să aprobe proiectul *Constituției*. Amendamentul a fost prezentat în PE de către PPE, care a cerut „o trimitere explicită” în text la valorile „iudeo-creștine” ale Europei, fără a propune o formulare anume a solicitării. Un alt amendament, prezentat de UEN, care dorea „recunoașterea expresă a moștenirii Creștinismului înscrisă în istoria și identitatea culturală a Europei”, s-a lovit de același rezultat.

Deși PPE-DE deținea o majoritate a locurilor în PE, grupul nu a obținut consensul majorității. Popularii au avut de partea lor sprijinul UEN, dar în interiorul grupului PPE membri precum conservatorii britanici și alții nu au sprijinit acest amendament. Printre cei care au votat împotriva propunerilor s-au aflat PSE, alte grupuri minoritare, precum și 30 de deputați independenți. Purtătorul de cuvânt al PPE, Katrin Ruhrmann a declarat că rezultatul negativ era previzibil, dar că era vorba de „responsabilitatea de a prezenta în forță poziția în care credem cu adevărat”⁵³.

În octombrie 2003, Patriarhul Ecumenic Bartolomeu I al Constantinopolului a luat parte la o întâlnire la vârf, alături de mai mulți diplomați europeni, la Istanbul, unde a solicitat recunoașterea moștenirii creștine europene în viitorul tratat constituțional. Deși situația sa era una delicată, fiind etnic grec cu cetățenie turcă și aflându-se în relații destul de tensionate cu autoritățile turce, poziția Patriarhului Bartolomeu I a fost una fermă:

„*Constituția propusă trebuie să conțină o referință expresă la moștenirea creștină a Europei, prin intermediul căreia au fost transmise principiile și valorile tradiției biblice și tradiției greco-romane, și care constituie fundația pe care s-a construit structura europeană modernă*”.

În octombrie 2003, Ministrul de Extern polonez Włodzimierz Cimoszewicz a reiterat faptului că poporul său vrea o trimitere la tradiția creștină în tratat. Polonia, Slovacia, Lituania și Letonia, dintre statele care se pregătesc să adere, iar dintre membrii mai vechi Irlanda, Spania și Italia sunt favorabile unei astfel de mențiuni.

Gianfranco Fini, vicepremierul italian, a explicat că „nu este o chestiune de credință religioasă”, ci că „adevăratul secularism este a spune «să dăm Cezarului ce-i al Cezarului, și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu»”, iar acesta „este un precept creștin”.

Pe 4 octombrie 2003 s-au deschis lucrările *Conferinței Interguvernamentale* a statelor membre ale UE. Au urmat numeroase dezbateri, care nu păreau a aduce vreo soluție acceptabilă pentru toate părțile implicate. La fel se prezenta situația și în chestiunea *moștenirii creștine*.

Pe 16 octombrie, la Meise, Președintele PPE și fostul PM belgian, Wilfried Martens, declara că grupul său este hotărât să susțină includerea menționării *rădăcinilor iudeo-creștine* ale Europei în *Constituția UE*⁵⁴.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Le PPE insiste sur la référence à l'héritage chrétien dans la Constitution de l'UE*, Communiqué de presse, 16 octombrie 2003, consultat la:

La 18 octombrie 2003, o valiză conținând 400 000 de semnături era înmănată Ministrului italian al Afacerilor Europene, Rocco Buttiglione, în calitate de reprezentant al Președinției italiene a Consiliului de Miniștri al UE⁵⁵. Semnăturile, provenind din cele 25 de state membre și candidate, cereau recunoașterea explicită a *moștenirii creștine* ca fapt istoric care a marcat identitatea culturală a Europei⁵⁶. Totuși, această campanie a suscitat numeroase rezerve chiar în mediile creștine (ne-catolice), unde s-a vorbit despre faptul că mobilizarea inițială a parlamentarilor europeni care coordonează proiectul a venit ca urmare a apelului oficial lansat de Sfântul Scaun⁵⁷.

În noiembrie 2003, Palazzo del Seminario⁵⁸ din Roma găzduiește o dezbatere asupra cărții juristului evreu de renume mondial Joseph Weiler, *O Europă creștină*. Pentru autor, „referința la Dumnezeu și Creștinism nu este doar constituțional acceptabilă, dar este și indispensabilă”⁵⁹. Weiler afirmă categoric ceea ce europenii se temeau să rostească răspicat: *Creștinismul* este patrimoniul trecut și prezent al Europei, și a sublinia acest fapt în *Constituție* nu este „o concesie amabilă, ci un realism sănătos”⁶⁰.

Invitatul de marcă la această lansare a fost Giuliano Amato, vicepreședinte al recent încheiatei *Convenții* europene. Amato a descris proiectul constituțional drept un succes de „99% în loc de 100%”, procentul care lipsește fiind reprezentat de recunoașterea *moștenirii creștine* a Europei, care ar rămâne în sarcina *Conferinței Interguvernamentale*.

În decembrie, Ministrul de Externe turc Abdullah Gül intra în disputa privind menționarea Creștinismului în viitoarea *Constituție* europeană solicitând referințe la Islamism sau Iudaism, odată cu cele creștine, dacă se decidea

<http://www.epp-ed.eu/press/showPR.asp?PRControlDocTypeID=1&PRControlID=2265&PRContentID=4359&PRContentLg=fr>

⁵⁵ *L'héritage chrétien de l'Europe dans la Constitution - Elizabeth Montfort MdPE et Mario Mauro MdPE avec le Ministre italien des Affaires européennes Rocco Buttiglione*, Communiqué de presse, 20 octombrie 2003, consultat la: <http://www.epp-ed.eu/press/showPR.asp?PRControlDocTypeID=1&PRControlID=2342&PRContentID=4508&PRContentLg=fr>.

⁵⁶ Printre confesiunile care au semnat petiția sunt menționate: catolică, ortodoxă greacă, ortodoxă română, baptistă, calvină, protestantă, anglicană, luterană.

⁵⁷ *Huit réponses aux adversaires de la reconnaissance de l'héritage chrétien dans le futur traité européen*, La Fondation de service politique, 21 noiembrie 2003, consultat la: <http://www.libertepolitique.com/identite-de-leurope/2314-huit-rnses-aux-adversaires-de-la-reconnaissance-de-lhtage-chren-dans-le-futur-traiturop>.

⁵⁸ Clădirea Parlamentului italian.

⁵⁹ Riccardo Piol, *Healthy Realism, Not Kind Concession*, în „*Traces*” (ediția în limba engleză), nr. 11, decembrie 2003, consultat la: <http://www.traces-cl.com/dic03/healthyreal.html>.

⁶⁰ *Ibidem*.

inclusiunea lor⁶¹, deși preferabil era ca documentul să rămână o Constituție seculară.

La 10 decembrie 2003, o delegație formată din parlamentari europeni și din reprezentanți ai societății civile îi remiteau lui Gianfranco Fini 650 000 de semnături, alături de ONG-uri care reprezentau prin membrii lor încă 55 de milioane de europeni (asociații familiale, sindicate, asociații ale persoanelor cu handicap, organizații ale femeilor și tinerilor etc.)⁶². Șeful delegației, eurodeputatul Elizabeth Monfort, avertiza împotriva încercărilor de a trata menționarea *moștenirii creștine* ca o „*monedă de schimb*” pentru a obține totodată includerea unei referințe la laicitate în tratat, cu trimitere indirectă la intențiile exprimate de Președinția italiană a Consiliului UE⁶³.

Conform unui sondaj citat în 11 decembrie de publicația *La Repubblica* (Roma), recunoașterea *rădăcinilor creștine* ale valorilor europene ar fi fost susținută de 66% dintre cetățenii UE⁶⁴.

4.2. Conferința Interguvernamentală

Sub Președinția irlandeză a UE, în prima jumătate a anului 2004, negocierile interguvernamentale privind *Tratatul Constituțional* s-au intensificat, ajungându-se la un acord final în luna iunie. Dacă la nivel politic liderii europeni vor încerca să pună capăt confruntării pe marginea disputatei *mențiuni creștine* prin compromisuri și concesiuni reciproce, la nivelul societății civile adeziunea populară în spatele acestei cauze nu făcea decât să câștige din ce în ce mai mulți adepți.

Petiția inițiată în aprilie 2003 ajunge în aprilie 2004 la 750 000 de semnături. Într-un comunicat remis de grupul popularilor europeni se precizează: „*democrația nu poate ignora amploarea acestei mișcări, și nici importanța ei simbolică vizavi de istoria și dezvoltarea Uniunii*”. Putem crede că, la acel moment, șansele de reușită pe care le-a avut *referința creștină* erau semnificative.

La 1 mai 2004 s-a celebrat în mod oficial aderarea la UE a celor 10 noi state. Acestea și-au făcut însă simțită prezența, așa cum am văzut deja, încă din timpul negocierilor privind Constituția, unele dintre ele – este cazul Poloniei – provocând numeroase neplăceri liderilor Uniunii prin solicitările lor. Dar și Malta s-a remarcat, la doar câteva zile de la „intrarea” propriu-zisă în UE, prin

⁶¹ *Turkey Calls For Islam And Judaism In Constitution*, în „EU Observer”, 1 decembrie 2003, [trad. noastră], consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6284&sec=36&con=47>.

⁶² *Après le fiasco de la CIG, la Fondation de service politique relance la mobilisation pour la reconnaissance de l'héritage chrétien*, La Fondation de service politique, 2 ianuarie 2004, consultat la: <http://www.libertepolitique.com/identite-de-leurope/2339-aprle-fiasco-de-la-cig-la-fondation-de-service-politique-relance-la-mobilisation-pour-la-reconnaissance-de-lheritage-chren>.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *650.000 Européens demandent...*, *op. cit.*

vocea eurodeputatului Jason Azzopardi, membru al Partit Nazzjonalista (afiliat grupului PPE-DE), care ia cuvântul în plenul PE pentru a apăra originile creștine ale Europei. Maltezul a afirmat răspicat că nu există nicio alternativă viabilă la o Uniune de state națiuni, fără recunoașterea clară „a unui fapt istoric indubitabil: rădăcinile, moștenirea și valorile creștine ale Europei”⁶⁵. Fără o astfel de moștenire nu am fi avut în Europa - era de părere Azzopardi - operele lui Dante, Petrarca, Rafael, Michelangelo, care au fost toți „*inspirați de un leitmotiv creștin*”.

Nici Bisericele din recent aderatele state membre nu au stat departe de disputele de la Bruxelles. Astfel, Conferința Episcopatelor Catolice din Estonia, Letonia și Lituania, membre a COMECE, a publicat o declarație comună în care sublinia rolul fundamental pe care credința creștină l-a avut în istoria continentului european⁶⁶.

La doar trei săptămâni după ce anunțaseră atingerea numărului de 750 000 de semnături, inițiatorii campaniei în favoarea recunoașterii *moștenirii creștine* în *Preambulul Tratatului Constituțional* declară a fi obținut acceptul a peste 1 milion de europeni, o mobilizare fără precedent în istoria construcției europene⁶⁷.

Pe 21 mai 2004, șapte state membre UE au solicitat, într-o scrisoare adresată Președinției irlandeze, ca preambulul Tratatului Constituțional să facă referire la *originile creștine* ale continentului⁶⁸. Cehia, Italia, Lituania, Malta, Polonia, Portugalia și Slovacia sperau că și alte țări li se vor alătura, lista semnatarilor scrisorii rămânând deschisă. Miniștrii de Externe ai guvernelor în cauză, Italia fiind cap de listă⁶⁹, au cerut Uniunii să recunoască un „adevăr istoric” și să facă referire în mod explicit la „rădăcinile creștine ale Europei” în noua Constituție. Scrisoarea insista asupra faptului că „această problemă rămâne o prioritate pentru guvernele noastre, precum și pentru milioane de cetățeni europeni”⁷⁰.

Spania sprijinise și ea, în trecut, mențiunea creștină, dar își schimbase poziția odată cu câștigarea alegerilor generale de către socialiști, în martie 2004. Ministrul de Externe spaniol, Miguel Angel Moratinos, a declarat: „*Spania este o*

⁶⁵ *Discours de M. Jason Azzopardi, Membre du Groupe du PPE-DE (Malte), au Parlement européen*, marți, 4 mai 2004, consultat la: http://www.epp-ed.eu/Activities/pspeech04/spe0504azzopardi_fr.asp.

⁶⁶ *Baltic Bishop Call Christianity Europe's „Unifying Force*, în „Zenit”, 4 mai 2004, consultat la: <http://www.zenit.org/article-10008?l=english>.

⁶⁷ *Héritage chrétien: un million de signatures*, Fondation de service politique, 10 mai 2004, consultat la: <http://www.libertepolitique.com/identite-de-leurope/2425-htage-chren--un-million-de-signatures->.

⁶⁸ *7 EU Nations Ask for Mention of Christianity in Constitution*, în „Zenit”, Varșovia, 21 mai 2004, consultat la: <http://www.zenit.org/article-10158?l=english>.

⁶⁹ Ian Black, *Christianity Bedevils Talks On EU Treaty*, în „The Guardian”, 25 May 2004, consultat la: <http://www.guardian.co.uk/world/2004/may/25/eu.religion>.

⁷⁰ *7 EU Nations Ask for...*, *op. cit.*

țară catolică, dar în Constituția europeană guvernul nostru este mai degrabă secular, și în sensul ăsta respectăm textul așa cum este în acest moment⁷¹.

Ultima replică înainte de consfințirea variantei finale a textului, pe 24 mai 2004, aparține Franței, care declara că nu poate accepta referiri la *Dumnezeu* și la *Creștinism* în *Constituția UE*⁷². Secretarul de stat britanic Jack Shaw părea să împărtășească aceeași opinie, atenționând că orice menționare a *Creștinismului* ar însemna „să avem în vedere și celelalte religii deopotrivă”⁷³.

În iunie 2004, premierul irlandez, Bertie Ahern, anunța renunțarea la orice la demers de a mai include o referință la *Creștinism* în *Preambulul TCE*, motivând că „nu există consens în ceea ce o privește”⁷⁴.

Consiliul European din 17-18 iunie 2004 punea capăt *Conferinței Interguvernamentale*, finalizând negocierile. La capătul a peste doi ani de la începerea tratatelor privind conținutul Constituției, la 18 iunie 2004, se definitivă acordul celor 25 de state asupra variantei finale a *Tratatului instituind o Constituție pentru Europa*. Ratificarea *Tratatului* se va face la 29 octombrie 2004 la Roma.

A doua zi după semnarea TCE, ne vom opri atenția asupra unui actor mai puțin satisfăcut în legătură cu compromisul realizat: Vaticanul. Evident, papalitatea s-a arătat nemulțumită de opoziția anumitor guverne față de recunoașterea explicită a „rădăcinilor creștine” ale continentului, apreciând că este vorba de o „ignorare sau o necunoaștere a evidenței istorice și a identității creștine a popoarelor europene”⁷⁵. În schimb, Papa și-a arătat recunoștința directă față de Polonia, al cărei guvern a încercat să includă rolul *Creștinismului* în *Tratatul Constituțional*, dar și aprecierea și gratitudinea pentru acele guverne care, „conștiente de trecut și de orizontul istoric în care noua Europă se formează, au muncit pentru a exprima concret moștenirea lor religioasă”⁷⁶. Sunt amintite și „intensele eforturi ale diferitelor entități pentru a face posibilă menționarea moștenirii creștine în acest tratat, stimulând reflecția liderilor politici, a cetățenilor și a opiniei publice asupra unei chestiuni care nu este deloc secundară în actualul context național, european și mondial”⁷⁷.

În decursul dimineaței zilei de 29 octombrie, zi care ar fi devenit una istorică pentru Uniune dacă ar fi reușit să marcheze momentul semnării *Constituției UE*, este consemnată o manifestare în Piața Republicii din Roma.

⁷¹ Ian Black, *op. cit.*

⁷² Constant Brand, *France Rejects God Reference in EU Draft*, în „Associated Press”, 24 mai 2004, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=6290&sec=36&con=47>.

⁷³ *Ibidem.*

⁷⁴ Enrique Serbeto, *La Presidencia renuncia al cristianismo y satisface todas las exigencias británicas*, în „ABC”, Biblioteca Europea, Universidad Complutense de Madrid, luni, 14 iunie 2004, consultat la: <http://www.ucm.es/cgi-bin/show-prensa?mes=06&ano=2004&dia=14&art=123&tit=b>.

⁷⁵ *Ibidem.*

⁷⁶ *Pope Disappointed by Absence of Christianity in Eurotext*, în „Zenit”, 20 iunie 2004, consultat la: <http://www.wwrn.org/article.php?idd=15379&sec=36&con=47>.

⁷⁷ *Ibidem.*

Înarmați cu afișe pe care se putea citi „*Europa este creștină... sau nu este!*” și „*Să nu permitem avortul Europei!*”, câțiva zeci de membri ai mișcărilor de tineret Gioventù, Europa Cristiana și Papa Boys solicitau liderilor întruniți în capitala italiană „*rădăcini creștine în Constituția europeană*”⁷⁸.

Semnarea, la 29 octombrie 2004, la Roma, a *Tratatului instituind o Constituție pentru Europa* încheia 28 de luni de negocieri dificile, implicând peste o sută de persoane, din 25 de țări, reprezentând aproximativ 450 de milioane de locuitori⁷⁹. Pentru a intra în vigoare și a înlocui cele 5 tratate care guvernează actualmente Uniunea, documentul trebuia ratificat de către toate statele înainte de octombrie 2006⁸⁰. Această ratificare unanimă nu a mai avut loc, având în vedere rezultatele negative ale consultărilor populare din mai și iunie 2005. Preambulul va mai avea de înfruntat numeroase contestări, pe aceeași temă, în perioada 2006-2008, dar mai ales în 2007, odată cu asumarea luptei *moștenirii creștine*, pe durata mandatului de Președinte al Consiliului UE, de către Germania, reprezentată de Cancelarul Angela Merkel.

Ca un bilanț al perioadei 2002-2004, putem fi de acord că a fost una agitată din perspectiva a ceea ce a reprezentat ea pentru evoluția dezbaterii în jurul *mențiunii creștine*. Cu toate acestea, ansamblul de inițiative, negocieri, apeluri și recursuri înregistrate pe marginea subiectului *moștenirii creștine* a inovat prin amploarea sa, prin diversitatea actorilor implicați și prin valul de aderenți și opozanți pe care i-a câștigat într-un timp record. Unii comentatori din media europeană au argumentat că această dispută, unică prin amplitudinea și intensitatea eforturilor diversilor factori implicați, a determinat un mai mare interes la nivelul cetățeanului comunitar obișnuit, pentru politica UE⁸¹.

Luca Diotallevi, sociolog al Universității din Roma și preocupat de studierea rolului valorilor sociale și al religiei, interpretează că „*este mult mai ușor pentru oamenii obișnuși să fie interesați de religie și valori decât de aspectele economice, mult mai tehnice*”⁸².

⁷⁸ UE, *il giorno della firma del Trattato*, în „La Repubblica”, 29 octombrie 2004, consultat la:

<http://www.repubblica.it/2004/j/dirette/sezioni/esteri/trattato/trattato/index.html?ref=search>.

⁷⁹ Carlos Yáñez, *Los rostros españoles de la Constitución*, în „El País”, 18 februarie 2005, consultat la:

http://www.elpais.com/articulo/espana/rostros/espanoles/Constitucion/elpepiesp/20050218elpepinac_21/Tes.

⁸⁰ Prevederea ca, pentru a intra în vigoare un tratat, el trebuie să fie ratificat de către toate statele membre ale UE, este conținută în articolul 48(3) din Tratatul privind Uniunea Europeană (Tratatul de la Maastricht).

⁸¹ Jason Horowitz, *Religious-secular Debate Enlivens European Union*, în „New York Times News Service”, 7 noiembrie 2004, consultat la:

<http://www.wrn.org/article.php?idd=6294&sec=59&con=47>.

⁸² *Ibidem*.

Rezumând firul evenimentelor, am putea conchide că soarta Preambulului, în ciuda tuturor dezbaterilor care au urmat, a fost trasată în mod decisiv de către Convenția privind viitorul Europei, în anul 2003. Opoziția de a include moștenirea creștină considerăm că s-a datorat în cea mai mare măsură fermității cu care Valéry Giscard d'Estaing, președintele Convenției, și-a propus să reziste presiunilor instituțiilor religioase și ale intervențiilor politice și civice asociate cu acestea, redactând proiectul constituțional în termeni exclusiv seculari.

Fostul Președinte francez va declara în acest sens, ulterior activității Convenției, că a lăsat intenționat dezbaterea *moștenirii creștine* deschisă, invitând la o mișcare populară: „*Am ales să nu inserez referința la moștenirea creștină în Constituție. În schimb, apelez la voi să mă convingeți de necesitatea ei*”⁸³. Mișcarea populară s-a produs, doar că nu a mai luat nimeni act de ea.

⁸³ Ambrose Evans-Pritchard, *1 Million Christians Sign EU Religion Plea*, în „The Telegraph”, 25 noiembrie 2004, consultat la: <http://www.wwrn.org/sparse.php?idd=286>.